

Noen erindringer fra Øverbygd under krigen

— av Odd Bjørklund —

Det kom mange nasjoner fra de europeiske land til Øverbygd under krigen. Det ble en levende virksomhet oppe i den avsidesliggende Øverbygda med bare 900 mennesker helt til i 1964 da den ble slått sammen med Målselv. Bygda besto af skogdrift og jordbruk fra koloniseringsdager fra slutten av 17 hundretallet. Det var den gang en kamp for å overleve der oppe i dalene i det barske klima med nordvest-stormen, kulde og østavind.

Men med foged Jens Holmboes ledelse kom de mest hardbarkedede dølinger sydfra dalene, til det ukjente nord og slo seg ned der hvor de blev tildelt jord og grønne skoger. Derfor er skogeiendommene fremdeles store der oppe, de går enda op mot fjelltoppene.

Slik gikk livet sin gang der oppe i dalene helt til okupasjonen den 9de april 1940. Det blev med en forandring i tilværelsen og miljøet i den fredelige bygda. Tyskerne kom til Maukstadmoen med 4 tusen mann, så det ble en omveltning og virksomhet der ble bygd kaserner og bunkerser og den frodige furuskogen ble uthugd. Man ble tvunget til å la livet gå sin vanlige gang, man måtte bare eksistere og leve. Men det kom nyheter fra London. Vi måtte ikke arbeide for tyskerne for pengene blev jo verdiløse? Men det var ikke lenge før tvangen kom, fra tyskerne led melkeleveranser til meieriene, så leverte man ikke sin melkekvote blev det straff med bøter det var restriksjoner og diktatur. Men hjemmefronten var i

virksomhet, så mørkeloftene ble nyhetsstue fra London. Kurere gikk sine ruter over Rosta dalen og Dividalen til Sverige, dette sivet nok ut for tyskerne og gestapo. Det kom tyske vaktposter oppe på Sæternes og Frihetsli så i ly av mørket og natten måtte man komme seg forbi, selv om det ble store tragedier inne på fjellene med flyktninger som ville komme seg bort fra gestapos klør og dødsleirene. Men de fleste kom seg velberget over til Mokkaomma og Kirunatraktene i Sverige. Men noen fikk også månedslange opphold med benbrudd og frostskafer på sykehusene der borte. Og for noen ble det den siste lange marsjen her på denne jord. Det ble jo rasjonering og mangel på en del varer, så det var ikke uvanlig å ta en handletur over til Mokkaomma på ski om vintrene.

På tilbaketuren kom to av guttene fra bygda — Anton og Magne ut i snestorm inne på fjellet som varte i tre døgn, det var umulig å sette til fjells på leting, den 4de dagen klarnet det noe opp og dem ble da funnet ihjelfrosset nede mot Vommadalen bare noen meter fra en gamme.

Men mange ganger gikk det ut over utlendingene med lite fjellvett, de la til fjells som de stod og gikk, med dårlige klær, dette ble opphavet til forfrysninger og elendighet. En tysk soldat fant de død innafor Frihetsli, han hadde brekt den ene foten som var gått over til koldbrann, og slik fant de han ved en høyhesj. Det var også to tyske som kom i skuddveksling

med grensevaktene inne på gården Frihetsli, de skulle jo komme seg over til Sverige men ble oppdaget, den ene av dem ble skutt, den andre tatt til fange og selvfølgelig tatt av dage. Men mange av utlendingene søkte hjelp hos bygdefolket og kom seg velberget over, men noen av polakkene hadde gått rett på den tyske vaktstuen ved Altavann og ble drept og gravlagt der inne. Det sivet vel fort ut om flukten til Sverige over Rosta og Dividalen, så Rinnan sendte også sine lokkeduer til Øverbygd, de bodde en tid hos tyskerne i Etgelsmanns-stua på Øvergård. Disse skjønnhetene prøvde ja å komme seg inn på bygdefolket men det ble fiasko, for bygdefolket var taus og intetsigende, for de visste allerede om Rinnans meritter. Banden var jo allerede oppdaget forlenget, man hørte jo om fengsling og dødsleirene til Anton Moe og en del flyktningeloser som havnet nede i Tyskland.

Øverbygd hadde god kontakt med London og Stockholm under krigsårene, det var jo sendestasjoner både fra Sætrene og stenhulene borte under Reingjerslia. De vr jo turer

over til England — og kom tilbake og spionerte og turen gikk som regel over Rostadalen. Det var en stor risiko man utsatte seg for i den tid, det var jo i ly av mørket man måtte komme seg forbi de tyske grensestasjoner. Men det var vel grenser og Sverige, som den tid stod i tankene, det var jo bare ca 4 mil inn mot grensen og Mokkaomma. Men tyskerne stoppet jo brenningen oppe i Nord-Troms, så man slo seg til ro. Den totale krig gikk sin gang med disiplin, tortur og fengsling. Man hørte om arrestasjoner hist og her, det var flyktningene som gikk i strømmer over grensen, de flyttet før det kanskje kunne bli for sent.

Og etter veiene kom evakuerte fra nord i kolonner, det var hestekravaner med finnmarkinger og det var russefanger som knapt greide å gå. Man hørte bare tyskernes skrik og rop — «Los - los». Og var det noen som blev syke av fangene og ikke greide å følge med, ble de jo bare slått ihjel og begravd i snøfonnene langs veiene. Høsten 1944 var en hard tid med snestormen og uværet, det var stopp — de greide ikke mere. Det kom

stadig nye russere til fangeleiren og det ble stadig mere sykdommer, de fikk paratyfus og endel hadde tæring. Hver dag døde fangene som vi fikk følge med når man gikk på handel. De bar sine egne kamerater på to bjerkestenger med et teppe over, og det var to massegraver som de la oppå høyeste Bruhaugen og Berghaugen. 100 døde på Bruhaugen og 150 på Berghaugen.

Disse massemyrderiene hendte siste året før frigjøringen i 1945, og dette foregikk bare oppe i Øverbygd, men i områdene rundt om i fylket og Storfjord fortelles jo om mere grusomheter. Men et mord som aldri ble klarlagt var at de fant en lemlestet russefange utenfor fangeleiren i elven. Muligens ihjelslått av vaktene? Men frigjøringsdagen den 8 de juni kom jubelbruset også fra fangeleiren, de som var såpass de kunne gå. Nabogårdene ble overflommet av fangene med sin takknemlighet. Men friheten til fangene varte bare noen få uker også oppe i Øverbygd — da fangetransporten gikk i igjen til 8 års fengsel i Sibir og bak Ural.

Hestebete på Bjørklund.

Det gamle stabburiet på Bjørkeng

Ann Iren Hansen, Bærum, Tor Berglund, Bardufoss, viet i Heggella kapell.

Brurtale i Øverbygd 1882

Av Odd Bjørklund

Dette er bryllupstalen som lærer A.B. Olsen, Framnes (1844 - 1910) - holdt for Oline og Ole Jørgensen Sletten på Sverresvold den 19. nov. 1882. (Lærer Olsen hadde vore rivalen til Ole Sletten).

Dersom dere vil låne meg en øre, så skal jeg fortelle en historie, som riktignok er lett sørgelig i enden:

Jeg har kjent en skredder, som bor oppe i en fjelldal. Blant annet godt, hadde han en datter som var så vakker at hun var navnespurt over sju kongeriger.

Ja, hun såg ut akkurat som en av disse krusdukkene på bua hans Giæver. Følgelig var hun til fryd og gammen for alle ungarle i sin bygd, for ikke at nevne pebersvendene - og enhver af dem tenkte med sig: - Hun skal blive min.

Men en vakker dag saa kommer der en fremmed fyr til dalen. Somme sa at han var en hottentot. Andre mente endog at han lignet ikke folk. Jeg har imidlertid hørt at han skal være en norsk mand, men han er tater.

Denne fyren var en svare iherdig kropp. Han begynte å grave seg op igjencom dalen, bare saa at jord og sten føg omkring ham. Etterhvert blev man opmerksom paa at han hadde et ualmkelig lag med jentene, og ungarlene innsaa snart at di i ham havde en farlig fiende. Endelig var denne fremmede fyren kommet op til en tverrelv, og da trøstet man sig med at nu kom han ikke lenger - for man visste, at han var ingen rar sjømand. Men akk, han visste raad han: Han fikk med sig alle sine kamerader, for han havde kamerader ogsaa, og så bygget han en bru over ælven. Han var endog saa forsiktig at han satte en grind, saa ingen skulde komme efter.

Til syvende og sist naaede han frem til den førstnevnde skrædder, og der spurtes snart at han holdt paa at gjøre kur til datteren. Gammel- Ingrid trøstede sig med at gamlingen ikke vilde vide af en saadan omstreifende person. Men forunderlig nok, han syntes godt om fyren, og man vilde vide at gamlingen havde givet sit samtykke.

Det gikk endog saa vidt at presten begynte at rote i dette her. Det varede

heller ikke længe før han viede dæm sammen, og det er altsaa dette bryllup vi naa feirer.

Jeg vil da tilslut udbringe en skaal for brudefolkene, og som hævn vil jeg ønske at de maa trækkes med hinanden riktig længe, omsaa i hundred aar - inntil de bliver baade lei og kjed af hinanden.

Efter bryllupet vart ekteskapet fruktbart. Billedet er tatt i 1904. Oline og Ole Jørgensen Sletten på Sverresvold - med hele barneflokken og mormora på gården. Bakerst fra venstre: Simon - Jenny - Andrea - Kari - Sella - Ingeborg. Fremst fra venstre: Olaf - Ole J. Sletten (1849 - 1921) Alfred - Oline (1863 - 1939) - Anni - Ingrid Semmingsdatter Bergset (1837 - 1919) fra Rendalen var gift med Simen Paulsen (1833 - 1905) fra Gausdal. Alle tok navnet Sverresvold.